

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményei

Fordítás idézése, megváltoztatása

Ügyszám: SZJSZT-22/09.

A bíróság által feltett kérdések:

1. A szakmai szokásoknak megfelelő-e az az eljárás, ha a fordító egy, már korábban megjelent műfordítás egy részét átvéve azon annyiban változtat, hogy az az általa fordított szöveggörnyezethez illeszkedjen?
2. Megfelel-e az idézés szabályainak az az eljárás, ha a saga fordítás egyes részeit – annak fordítója külön engedélye nélkül – megváltoztatva beleilleszti a saját maga által fordított szövegbe, azonban lábjegyzetben feltüntetve a fordító nevét és a fordítás tényét?
3. A „módosítottam” kifejezés a szakmai szokásoknak megfelelő jelzése-e annak, hogy az idézett szövegrész részben megváltoztatásra került a fordító részéről anélkül, hogy ahhoz előzetes engedélyt kérné a fordítónak?

Az eljáró tanács válasza

Ad 1.

Az eljáró tanács számára rendelkezésre álló adatok szerint, valamely korábban megjelent műfordítás részletének más műbe, műfordításba való átvétele esetén nem teljesen ismeretlen eljárás, hogy azt az átvevő az általa fordított szöveg értelmének megfelelően, ahhoz igazodó módon csekély mértékben megváltoztassa. A kérdés teljes körű megválaszolásához azonban további szempontokra is fel kell hívni a figyelmet.

Egyrészt az a tény, hogy a gyakorlatban az átvett műfordításrészlet ilyen „funkcionális” megváltoztatására valóban előfordul példa, önmagában nem alapozza meg, hogy ezt az eljárást „szakmai szokásnak” tekinthessük. A fordítások készítői számos lehetőség közül választhatnak abban az esetben, ha saját fordításuk alapjául szolgáló mű korábban már lefordított műrészleteket is tartalmaz. Ezek között az elsölegesen alkalmazott, szakmailag széles körben elfogadott lehetőség, hogy e részletek tekintetében a korábbi fordítást (vagy fordításokat) használják, a fordító megjelölésével. Abban az esetben azonban, ha ez bármilyen okból nem célszerű (például, mint az a jelenlegi ügyben is felvetődött, az eredeti fordítás nem illeszkedik az átvevő mű gondolatmenetébe) a fordító egyéb megoldásokat is alkalmazhat. Ilyen megoldás lehet pld., hogy a fordító egy másik korábbi, esetleg saját fordítását használja fel (jelezve ugyanakkor, miért választotta ezt az egyébként általánosan használt eredeti fordítás helyett, pld. a gondolatmenet megfelelő illusztrálása végett) vagy hogy az eredeti fordításból átvett részletet értelmező, magyarázó megjegyzéssel látja el (pld. idézet után hozzáfűzi, hogy „jelentése:” vagy „értsd:”). A fordító tehát semmilyen szempontból nincs, így szakmai szempontból sincs, a korábbi fordítás „kötelező” átvételéhez kötve.

A műfordításrészletek más művekbe történő átemelésének kérdése esetében másrészt figyelemmel kell lenni arra, hogy az a szerzői jogi jogszabályokkal, így elsösorban a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvénnyel (a továbbiakban: Szjt.) összhangban történjen, mivel azokat természetesen semmiféle „szakmai szokás” nem írhatja felül. Az átvétel módja e

kérdésben különös jelentőséggel bír. A szabad felhasználás esetköreit meghaladó, engedélyköteles felhasználás esetében elsősorban maga a felhasználási engedély rendelkezhet az átvett részletek módosításának lehetőségéről. A szabad felhasználás e körben tipikus esetei, az idézés [Szjt. 34. § (1) bek.], illetve az átvétel [Szjt. 34. § (2) bek.] esetében az átvett fordításrészlet módosításának lehetősége különböző. Idézés során a szövegmódosítás lehetősége nem áll fenn (az idézetnek az eredetihez hűnek kell lennie, nem csupán gondolati szinten, hanem pontosan az eredeti kifejezőmód védelme által indokoltan szövegszerűségében is), míg átvétel esetében az Szjt. 50. §-a által meghatározott körben lehetséges a változtatás.

Az eljáró tanács ehhez kapcsolódóan jelzi, hogy bár a bíróság által feltett kérdés részlet átvételére vonatkozik, a per tárgyává tett részletek esetében nem beszélhetünk az Szjt. 34. § (2) bekezdése szerint átvételről. Egyrészt azért, mert jelen esetben nem „tudományos kutatás céljára történő átvételről” van szó (ami az átvétel szabályainak alkalmazásához az egyik feltétel lenne), másrészt pedig az átvevő mű üzletszerű hasznosításra került; ezáltal pedig az átvétel szabályai arra bizonyosan nem alkalmazhatóak. Ezen túlmenően is, a részletek hosszúsága, irodalmi jellege stb. mind az eredetileg is idézésre irányuló szándékot támasztják alá.

Összességében elmondható, hogy a szakmai szokások a korábbi fordításokból történő idézés és átvétel során számos olyan megoldásra adnak lehetőséget, amely nem jár a szerzői jogi jogszabályok sérelmével.

Ad 2.

Az 1. kérdésre adott válaszból is következően, az idézés törvényi szabályának nem felel meg az az eljárás, ha az idézett művet, fordítást az eredeti fordító engedélye nélkül megváltoztatják. Ez még akkor is így van, ha egyéb részleteiben a kérdésben említett eljárás az idézés szabályainak megfelel; így a saját fordításba történő beillesztés, illetve a fordító nevének és a fordítás tényének feltüntetése mind szakmai, mind szerzői jogi szempontból elfogadott, illetve kötelező.

Az eljáró tanács a saga-fordítás kapcsán felhívja a figyelmet arra is, hogy a keresetpontosításban megjelölt szövegrészletek közül több esetben már nem is módosított átvételről beszélhetünk, mivel az eredeti fordítás, illetve az átvett műben szereplő „módosított” szöveg között olyan nagymértékű a különbség, amely miatt az átvett mű szövege gyakorlatilag teljes egészében elszakad az eredeti fordítás formai- és gondolatvilágától; így lényegében nem módosításról, hanem új fordításról beszélhetünk. Ezekben az esetekben az eredeti fordító nevének feltüntetése nem szükséges, sőt aggályos is lehet.

Egy példa erre:

Eredeti mű:

Bujtogatsz itt minket, anyám, törvény szerint való, jogos bujtogatással.

Átvevő mű:

A mi öreganyánknak tetszik, ha felingerelhet minket.

Ad 3.

Az 1. kérdésre adott válaszból következően, bár előfordul, hogy valóban a „módosítottam” kifejezéssel jelölnék idézett szövegrészben szereplő változtatást, ez egyrészt nem tekinthető általános szakmai szokásnak, másrészt nem felel meg az idézés törvényi szabályainak sem.

Kiegészítésként jegyzi meg az eljáró tanács, hogy emellett a jelenlegi ügyben az átvevő mű egyes fejezetei között nincs is összhangban a hivatkozások, idézetek kezelése. Így az Edda-versek esetében az eredeti fordításokat nem módosították, az átvevő mű gondolatmenete által megkívánt esetekben az átvevő mű fordítója az 1. pontban ismertetett lehetőségek közül szükség esetén vagy a saját fordítás alkalmazását, vagy a korábbi fordítás magyarázatát választotta. Ettől jelentősen eltér a saga-fordítások megoldása, ahol egyrészt az eredeti idézetek számos helyen módosításra kerülnek, másrészt e (egyébként szabálytalan/indokolatlan) módosítások okát nem jelölik meg. Itt ki kell emelni, hogy bár a szakmai szokások valóban többféle (a szerzői jog szabályainak is megfelelő) lehetőséget is nyújtanak az idegen műből származó fordításrészletek, hivatkozások átemelésére, az általánosnak tekinthető, hogy egy művön belül a kiválasztott módszert annak minden részében egységesen alkalmazzák.

Dr. Rozgonyi Krisztina
a tanács elnöke

dr. Gondol Daniella
a tanács előadó tagja

Bucsi Szabó Zsolt
a tanács szavazó tagja